

УДК 338.2:332.1

Панікар Г.Ю.*

КЛАСТЕРНА ПОЛІТИКА ЯК ОСНОВА ЗРОСТАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

Сценарій довгострокового розвитку національної економіки передбачає зростання її конкурентоспроможності. Вирішення цього завдання вимагає створення системи чіткої взаємодії держави, бізнесу, науки й освіти на основі використання ефективних інструментів інноваційного розвитку, серед яких немаловажну роль повинна відіграти кластеризація.

Ідея підвищення конкурентоспроможності національної економіки на основі реалізації кластерної політики не нова. Вона дозволяє протистояти натискові глобальної конкуренції й належним чином відповідає вимогам національного й регіонального розвитку. Підвищення конкурентоспроможності за допомогою кластеризації стає базовим елементом стратегій розвитку переважної більшості країн.

У якості основних характеристик кластерів можна виділити:

- географічну концентрацію (близько розташованих фірм приваблює можливість заощаджувати на швидкій виробничій взаємодії, обміні соціальним капіталом і процесах навчання);
- спеціалізацію (кластери концентруються навколо певної сфери діяльності, до якої всі учасники мають відношення);
- множинність економічних агентів (діяльність кластерів охоплює не тільки фірми, що входять у них, але й громадські організації, академії, фінансових посередників, інститути, що сприяють кооперації і т.д.);
- конкуренцію й співробітництво (як основні види взаємодії між фірмами - членами кластера);
- досягнення необхідної «критичної маси» у розмірі кластера;
- життєздатність кластерів у довгостроковій перспективі;
- залучення в інноваційний процес.

Високу конкурентоспроможність і стабільне економічне зростання забезпечують, насамперед, фактори, що стимулюють поширення нових технологій. У цьому зв'язку багато країн усе активніше використовують кластерний підхід у підтримці найбільш перспективних напрямків. Інноваційна орієнтованість кластерів поступово зростає, і сьогодні вона є найважливішою характеристикою, що визначає конкурентоспроможність кластерних утворень. Кластери мають більшу здатність до нововведень внаслідок наступних причин:

- учасникам кластера спрощується доступ до нових технологій;
- у результаті міжфірмової кооперації зменшуються витрати на НВДКР;
- в інноваційний процес включаються постачальники та споживачі, а також підприємства інших галузей;
- фірми в кластері перебувають під інтенсивним конкурентним тиском, який посилюється через постійне порівняння власної господарської діяльності з роботою аналогічних компаній;

* к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки та економічної дипломатії, Дипломатична академія України

- кластери здатні забезпечувати поєднання у виробництві конкуренції з кооперацією, вони уособлюють «колективну ефективність», створюють «гнучку спеціалізацію»;
- фірми-учасники кластера здатні більш адекватно й швидше реагувати на потреби покупців.

Більше залучення в інноваційну діяльність кластерних компаній підтверджується також статистичними дослідженнями. Аналіз більше 500 кластерних ініціатив, що були реалізовані за останні 10 років в 20-ти країнах, показує, що висока конкурентоспроможність цих країн базується на сильних позиціях окремих кластерів, що виступають у ролі локомотивів конкурентоспроможності. Показові також результати проведених у ЄС досліджень ролі кластерів у розвитку інновацій: інноваційна активність кластерних компаній вище - близько 60%, у той час як поза кластерами - близько 40-45%.

Сучасна державна політика в області підтримки кластерів, визначається багатьма національними особливостями. Вона може бути досить різноманітною й виступати у вигляді:

- 1) функціональної кластерної політики, за якої держава сприяє об'єднанню зацікавлених сторін між собою та надає певну фінансову підтримку щодо реалізації проекту;
- 2) підтримуючою кластерної політики, де функція держави доповнюється спрямуванням та підтримкою інвестицій в інфраструктуру кластера з метою стимулювання його розвитку;
- 3) директивної кластерної політики, коли підтримуюча функція держави доповнюється проведенням спеціальних програм, що спрямовано на трансформацію спеціалізації локального регіону через розвиток кластерів;
- 4) інтервенціоністської кластерної політики, коли держава разом із своєю директивною функцією бере на себе відповідальність за подальший розвиток кластеру через надання трансфертів, субсидування та інших інструментів активного регулювання.

Ініціаторами проведення кластерної політики можуть виступати як центральні органи керування, які проводять кластерну політику «зверху», так і регіональні влади або місцеві об'єднання підприємців, що пропонують реалізацію програм стимулювання розвитку кластерів «знизу-нагору».

Різнманітність проведеної політики визначає й різноманіття напрямків і форм державної підтримки інноваційних кластерів, серед яких:

- пряма фінансова підтримка окремих проектів;
- полегшення бюрократичних процедур;
- зниження податків на дослідницькі та інноваційні видатки;
- послаблення фіскального навантаження на бізнес в позаінноваційній сфері діяльності.
- організація публічних заходів (ярмарок, торговельних місій, тощо);
- полегшення зусиль виробників щодо формування спільних мереж з науковими установами та адміністративними органами;
- сприяння у формуванні виробничих мереж;
- сприяння розвитку бізнес-інкубаторів;
- зміцнення іміджу регіональних кластерів;
- забезпечення передачі інформації;
- забезпечення офісними приміщеннями та іншими об'єктами інфраструктури;
- сприяння транснаціональним зв'язкам з іншими кластерами чи регіонами

Кластеризація в Україні зумовлена традиціями історичного розвитку національної економіки та базується на використанні природного, індустриального, наукового, кадрового потенціалу країни. Важливими чинниками формування кластерів можна вважати:

потужний інноваційний потенціал України; функціонування територіально-галузевих інтеграційних об'єднань та існування коопераційних зв'язків між підприємствами, що є історичним результатом розвитку української економіки; наявність висококваліфікованих управлінських кадрів, які ще не втратили досвіду спільного (інтегрованого) розвитку, але вже набули певних навичок в усіх сферах виробничо-комерційної діяльності. Прискорення об'єктивних процесів кластеризації є необхідною умовою успішного розвитку країни, а також реальним чинником посилення її конкурентних позицій. Використання кластерного підходу має сприяти підвищенню конкурентоспроможності та продуктивності праці на макро-, мезо- і макрорівнях за рахунок ефективного використання переваг поділу праці.